

УДК 37.07.005.94+141.7:37

Опачко Магдаліна Василівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра педагогіки та психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна

ДИДАКТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ

У статті визначається сутність і зміст поняття “дидактичний менеджмент”. Виходячи із філософського аналізу понять освітній менеджмент, педагогічний менеджмент, автор виявляє спільне і відмінне у педагогічних феноменах, розкриває особливості дидактичного менеджменту, характеризує його природу та генезис. У контексті філософії сучасної освіти розкриваються перспективи розвитку педагогічного явища, в якості якого виступає дидактичний менеджмент.

Ключові слова: дидактичний менеджмент, філософський аналіз, освітній менеджмент, педагогічний менеджмент.

Вступ. Сучасне українське суспільство рухається у напрямі демократизації усіх ланок суспільного життя, в тому числі, освітньої. Управління освітньою галуззю, так само як і управління навчально-виховним процесом переживає гостру нестачу змістового наповнення контексту “людинорічності”. Цінність відновлення ідеї “суб’єкт-суб’єктних” відносин, як основи сучасного навчально-виховного процесу, полягає у сприйнятті учня (студента) як цілісної особистості, спроможної до творчої саморефлексії, здатної до вироблення і втілення нових підходів у вирішенні завдань навчання, виховання, саморозвитку. В нових умовах, коли застаріла модель – “вчитель - втілення ідеї авторитарного управління – учень - об’єкт педагогічного впливу (по-суті, управління)” виявляється недієздатною, неспроможною адекватно реагувати на виклики інформаційного суспільства, оптимізуються пошуки шляхів оновлення, удосконалення і модернізації організаційної і управлінської функцій освітнього процесу. Одним із шляхів підвищення ефективності педагогічної взаємодії є розробка теорії і практики дидактичного менеджменту.

Філософське осмислення педагогічного феномену “дидактичний менеджмент” уможливить визначення його сутності і змісту, а відтак дозволить окреслити перспективи його впровадження як у процес підготовки майбутнього вчителя, практику підвищення його кваліфікації, так і втілити його в процес навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософський аналіз сутності поняття дидактичний менеджмент ґрунтується на узагальненнях підходів до розкриття сутності понять “менеджмент”, “освітній менеджмент”, “педагогічний менеджмент” (В.Андрущенко, І. Передборська), філософському осмисленні сучасних проблем і перспектив розвитку освіти, у яких управлінська сфера набуває суттєво нового значення (І.Бріжата, С.Клепко, В.Кремень, В.Лутай, В.Цикін).

Аналіз збірників наукових праць [2; 7], присвячених розробці проблем освітнього менеджменту поглибив уявлення про менеджмент як практику створення засобами управлінських ресурсів гармонійного освітнього середовища, яке б відповідало сучасним вимогам європейських стандартів і забезпечувало збереження і примноження національних освітніх традицій.

Цілі і завдання педагогічного менеджменту схарактеризовано у монографії В.Симонова [8]. Зокрема, в ній розглянуто проблеми підвищення ефективності управління в галузі: планування освітнього процесу у середніх і середньо спеціальних закладах;

організації та аналізу навчальних занять, на основі визначених структурно-функціональних компонентів та системотвірних факторів; освітнього процесу як педагогічної системи; системи контролю за освітнім процесом; розробки комплексу діагностичних методик (методика оцінки ефективності навчальних занять) тощо.

У монографії П.Третьякова педагогічний менеджмент розробляється в рамках підходу “управління за результатами” [9]. Менеджмент за результатами діяльності передбачає виявлення факторів, чинників, що заважають отриманню запланованих результатів, діагностувати їх та окреслити шляхи їх подолання.

У дослідженні В.Гамаюнова [1] запропоновано ідею розробки дидактичного менеджменту. На підставі результатів досліджень А.Атанова, З.Решетової, якими обґрунтовується підхід: засвоєння як діяльність, а управління навчально-пізнавальним процесом – це управління засвоєнням, – приходять до висновку про правомірність існування менеджменту, який назвав дидактичним. Під “дидактичним менеджментом” В.Гамаюнов розуміє “частину науки управління освітою і педагогічного менеджменту, концепцію, що розробляє теорію управління дидактичними системами (цілі, зміст, закономірності і принципи управління формуванням навчального середовища у навчальних групах), а також управління вихованням у процесі навчання” [1, с.59].

Іншими словами констатується коло “повноважень” дидактичного менеджменту як частини освітнього і педагогічного у співвідношенні одиничного і загального. Разом з тим окреслюється його специфічність, тобто відмінність від них.

У розкритті змісту дидактичного менеджменту опираємось на розробки теоретичних аспектів управління пізнавальною діяльністю учнів у процесі вивчення фізики, які розглядаються у працях П.Атаманчука, Г.Атанова, Л.Закоти, З.Решетової, І.Солухи, О.Опачко, Б.Суся. У попередніх дослідженнях нами розкрито роль і місце дидактичного менеджменту у методичній підготовці вчителя фізики [4], обґрунтовано складові дидактичного менеджменту і розкрито особливості їх засвоєння студентами-фізиками, майбутніми вчителями [5; 6].

Але філософські аспекти дидактичного менеджменту як осмислення педагогічного явища на вищому рівні узагальнення залишаються не розробленими.

Мета статті полягає у філософському аналізі поняття дидактичний менеджмент, визначенні його сутності і змісту, генези, окресленні перспективних напрямів його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Філософія осві-

ти розкриває сутність поняття менеджмент освіти і його зв'язки з родовими поняттями управління та його видовими поняттями, як от: управління технічними системами, управління біологічними системами, адміністративне управління, соціальне управління, управління соціальними процесами. На підставі аналізу різноаспектних визначень поняття менеджмент (як процес (діяльність) і продукт; як суб'єкт і об'єкт; як структура і технологія; як формальна або задекларована влада і неформальне лідерство; як природний дар і фахова освіта; як наука і мистецтво) констатують, що менеджмент освіти є підвидовим поняттям менеджменту або соціального управління, що, насамперед, є видовим поняттям родового явища – управління. Будь-який менеджмент – управління, але не будь-яке управління є менеджментом, оскільки поряд з ним існує управління технічними системами і управління біологічними системами. Менеджер освіти у такому випадку – це суб'єкт, що здійснює управління навчально-виховним процесом, навчальним закладом або галуззю [10, с.269].

Менеджмент освіти існує у вертикальному і горизонтальному вимірі (взаємодіє як з державною владою, у дискурсі якої діє жорстка адміністративна вертикаль за принципом “команда – реакція – звіт про виконання”, так і з владою громадянського суспільства, у сфері якої виявляє інші властивості: панування принципу верховенства приватних інтересів), тобто він має універсальний характер і стосується будь-яких освітніх процесів і систем [10, с.273].

Подвійний характер сутності менеджменту освіти (як ціннісно-смысловий вплив на особистість освітянина з метою організувати чи скорегувати його мислення і поведінку за принципом “суб'єкт – суб'єктних відносин”), забезпечує цілісність і спрямованість менеджерських дій (мета, предмет, засоби, технологію, продукт у вигляді прийняття управлінських рішень). При цьому, “ціннісна складова менеджменту освіти має безпосереднє відношення до культури, попереднього історичного розвитку і ментальності народу. Смыслова складова сутності явища менеджменту освіти пов'язана з принципово іншою сферою діяльності людини, а саме: з атрибутивною властивістю людини продукувати нові смисли і використовувати їх у якості інструменту управління власною поведінкою, і, нарешті, життєдіяльністю окремої людини та всього людського роду” [там само].

Отже менеджмент освіти – це по-суті система управління, представлена ієрархією вертикалі і різновидом освітніх об'єктів, управління якими здійснюється на різних рівнях вертикалі. До освітніх об'єктів відносимо освітні заклади, що репрезентують той чи інший освітній рівень, освітні процеси, що забезпечують досягнення освітніх рівнів та здобуття освітньо-кваліфікаційних рівнів, освітню взаємодію, що супроводжує функціонування освітніх об'єктів. В цьому контексті поняття педагогічний менеджмент поглиблює і розкриває сутнісні зв'язки, що виникають у системі освітніх закладів різних типів і рівнів та підтримують їх функціонування освітніх закладів різних рівнів. Це практика управління педагогічними колективами, координація спільних дій педагогічного колективу, спрямована на реалізацію цілей і завдань освіти в умовах конкретного освітньо-виховного закладу; це взаємодія адміністрації закладу з педагогічним колективом, з шкільними методичними об'єднаннями вчителів, (кафедрами), учнівським самоврядуванням, батьками, громадськістю.

Отже педагогічний менеджмент – це теорія і практика управління навчально-виховними закладами, педагогічними колективами спрямована на за-

безпечення ефективності досягнення освітніх цілей, реалізації освітніх функцій.

Філософія освіти вказує на наявність загального, особливого і одиничного у освітньому менеджменті і педагогічному менеджменті: “Загальним для них є те, що вони обидва здійснюють вплив на особистість, яка знаходиться у сфері навчально-виховної діяльності; особливе визначається мірою участі менеджерів освіти у їхньому використанні...; одиничне залежить від низки чинників, що задіяні у навчально-виховному процесі (стан галузі освіти, рівень акредитації і профіль навчального закладу), особистісних характеристик учасників освітньої взаємодії, часу і місця, в якому вона відбувається” [10, с.296].

Аналіз вихідних понять (дидактичний – навчальний, освітній; менеджмент – системне управління ресурсами і персоналом з метою ефективного впровадження цілей корпорації, організації, колективу) уможливило формулювання визначення дидактичного менеджменту як системи управління навчанням. Оскільки навчання супроводжується розвитком і вихованням особистості, нерозривно пов'язане з ними, то правомірним є використання визначення: дидактичний менеджмент – це система управління розвитком особистості в процесі навчання, виховання, освіти.

Дидактичний менеджмент діє у системі “вчитель-учні” (“викладач-студенти”), і спрямований на засвоєння змісту освіти, забезпечуючи при цьому різні траєкторії індивідуального розвитку учнів. Дидактичний менеджмент, з одного боку, це процес реалізації освітніх цілей, напрацьованих у ієрархічній структурі менеджменту освіти (відображених у освітніх стандартах, нормативно-законодавчій освітній базі); складова педагогічного менеджменту (позаяк педагогічний процес це і навчання, і виховання, і розвиток, що відбувається в умовах конкретного освітньо-виховного закладу). З іншого – це мистецтво трансформації культурно-історичного досвіду людства та сучасних прогресивних, в тому числі, національних наукових здобутків у якості особистості, що репрезентують освіченість, світоглядні позиції, ціннісні орієнтації, здатність до саморозвитку і творчості.

Метою дидактичного менеджменту є конкурентоспроможна якість навчання, висока його ефективність. Дидактичний менеджмент як практика і мистецтво – це операційний менеджмент. За його допомогою шукають сучасні методи виявлення, систематизації і засвоєння знань у ході навчально-пізнавального процесу в групі (класі, аудиторії, студії) і моделювання поведінки того, кого навчають.

Дидактичний менеджмент, на відміну від колишніх систем управління навчанням (які здебільшого зводились до реалізації функцій управління: контролю, корекції, оцінки засвоєних знань) спрямований на створення ефективного навчального середовища, у якому відбувається якісне засвоєння знань, набуття необхідних умінь і навичок у процесі дидактичної взаємодії.

Визначення сутності дидактичного менеджменту, його взаємозв'язків і співвідношень із освітнім і педагогічним менеджментом дозволяє стверджувати, що для нього також властива ціннісно-смыслова природа.

Зауважимо, що ціннісна складова відображає культурно-історичний досвід людства, національні надбання, смыслова складова – пов'язана з сферою діяльності, що відображає атрибутивну властивість людини продукувати нові смисли і використовувати їх у якості механізму управління власною поведін-

кою, яка впливає на поведінку інших людей, забезпечуючи ефективність організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Дидактичний менеджмент веде пошук таких систем і технологій управління навчальним процесом, що були б здатні забезпечити його ефективне функціонування і досягнення результатів. Цим самим він розширює уявлення про навчально-пізнавальну діяльність, розкриваючи можливості для реалізації технологій навчання (розвивальної, проблемної, інтерактивної, групової, особистісно-орієнтованої, ігрової тощо) на різних рівнях засвоєння змісту освіти: базовому, загальному, академічному, профільному.

Гене́за поняття дидактичний менеджмент пов'язана із розробкою проблем теорії управління та концентрацією наукових розробок з проблем управління засвоєнням знань учнів, проектування навчально-пізнавальної діяльності учнів, обґрунтування педагогічних умов реалізації особистісно-орієнтованих технологій навчання, діагностики навчальних досягнень учнів, використання НІТ у процесі навчання. З цього випливає особлива роль і призначення дидактичного менеджменту: забезпечення зв'язності, інтеграції пізнавальних, психологічних, соціальних процесів як у системі внутрішніх, так і зовнішніх зв'язках навчального середовища.

Це дає підстави стверджувати, що дидактичний менеджмент – інтегративна за змістом система, яка ґрунтується на знаннях положень класичної дидактики (закономірності і принципи навчання, методи, форми, засоби навчання, контроль і оцінка результатів навчання, методи, форми, засоби контролю); основних положень теорії управління; професійній педагогічній компетентності (в структуру якої входять фахова, психолого-педагогічна, методологічна і методична компетентності); інтегративних якостей особистості педагога, що забезпечують відкритість (до нового бачення, сприйняття, осмислення), неупередженість, креативність, готовність до постійного саморозвитку у площині “суб’єкт – суб’єктних відносин”.

Перспективи розвитку поняття дидактичного менеджменту пов'язані як із подальшим розвитком змісту освіти, так і з особистістю вчителя, становлення і діяльність якого тісно переплетена із освітніми викликами інформаційного суспільства.

Уявлення про траєкторії розвитку змісту освіти дають нам постулати, визначені науковцями на основі аналізу перспективних тенденцій розвитку європейської освіти. Ці постулати в розвинених європейських країнах є вихідними позиціями у роздумах про майбутнє освіти. До них відносять: шкільна освіта як підготовка до самонавчання; розвиток громадянського виховання і навчання прав людини; компетентність у користуванні сучасними інформаційними технологіями; посилене вивчення іноземних мов; європейскість і елементи багатокультурності; задоволення освітніх потреб національних і етнічних меншин; вирівнювання освітніх шансів; наближення підготовки вчителя до практики; залучення “споживачів освіти” до планування і впровадження освітніх змін; довготермінове планування розвитку освіти [3, с.61].

Перспективи розвитку особистості педагога впливають із змісту “філософії освіти майбутнього вчителя” (Цикін і Бріжата). Проекція одного із найбільш яскравих інноваційних проявів глобальних

тенденцій суспільного розвитку (а саме: формування інформаційної цивілізації – *прим.наша.* – М.О.) на площину перспективного розвитку особистості вчителя дає змогу визначити пріоритетним завданням “формування інформаційної культури суспільства й особистості” [11, с.202].

Проекція ще одного глобального процесу сучасної епохи: інтелектуального перерозподілу у суспільстві – вказує на необхідність усвідомлення і прийняття постулату: “освіта протягом життя має стати стилем індивідуального буття людини в інформаційному суспільстві; це унікальний механізм виживання людини й людства в інформаційну епоху” [11, с.203].

Не може залишатися поза нашою увагою проблема створення нової картини світу. Насамперед, йдеться про філософське осмислення співвідношення раціонального й ірраціонального, науки і релігії, віри і розуму. Філософське бачення нової картини світу – це, “насамперед, зняття факту домінування в бутті відкритого раціоналізму, вибудованого на принципах глобального еволюціонізму, єднання наук про природу й наук про духовність, тобто синтезування різних способів духовно-практичного освоєння світу. Нова картина світу утворює таку матрицю людської поведінки та діяльності, яка виключає конфронтацію, забезпечує конструктивізм і неможливість домінування в житті істини без моралі. Ця картина світу спонукає до морального вдосконалення і самовираження.” [там само, с.204].

Узагальнення філософського бачення образу вчителя майбутнього дозволяють виокремити низку якостей, володіння якими стає необхідністю (з потреби у необхідності володіння якостями... поступово переростає у вимоги – *прим.наша.* – М.О). До них відносимо: здатність гнучко адаптуватися до швидкозмінних умов життя; розвинуте критичне мислення; здатність до генерації нових ідей, творчого мислення; високий рівень інформаційної культури; комунікабельність і толерантність; духовна культура, моральність.

Висновки. Філософська характеристика явища менеджменту уможливила визначення: місця дидактичного менеджменту у системі родових понять, що належать до “сім’ї” освітнього менеджменту: менеджмент освіти, педагогічний менеджмент; загального (здійснення впливу на особистість, яка знаходиться у сфері навчально-виховної діяльності); особливого (визначається мірою участі менеджерів освіти у їхньому використанні); одиничного (залежить від низки чинників, що задіяні у навчально-виховному процесі та особистісних характеристик учасників освітянської взаємодії, часу і місця, в якому вона відбувається); його сутності як регуляції поведінки людини у полі ціннісно-сміслової природи; змісту – інтегративного характеру; генези; його особливої ролі і призначення: забезпечення зв'язності, інтеграції пізнавальних, психологічних, соціальних процесів як у системі внутрішніх, так і зовнішніх зв'язках навчального середовища; перспектив розвитку дидактичного менеджменту, що пов'язані як із подальшою трансформацією змісту освіти, так і з особливостями становлення особистості сучасного вчителя.

Перспективні розвідки у цьому напрямі пов'язані із використанням парадигмального підходу до аналізу поняття дидактичний менеджмент.

Список використаної літератури

1. Гамаюнов В.Г. Дидактичний менеджмент: навчаюче управління / В.Г.Гамаюнов – Х.: Видав. гр. “Основа”, 2004. – 80 с
2. Духовний простір освітнього менеджменту: Збірник матеріалів наукових конференцій / За ред. В.В.Вербицького, М.П.Лещенко. – К.: КНУ ім. Т.Шевченка, 2008. – 220 с.

3. Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С.Ф.Клепко – Полтава: ПОШПО, 2006. – 328 с.
4. Опачко М. Дидактичний менеджмент у методичній підготовці вчителя фізики: роль і місце /Магдалина Опачко // Науковий вісник УжНУ. Серія: Соціальна робота. Педагогіка. – 2008. – Вип.14. – С.117-120
5. Опачко М.В. Основи дидактичного менеджменту. Частина 1: Проектування методичних систем у змісті підготовки майбутнього вчителя фізики: Навчально-методичний посібник /Магдалина Опачко. – Ужгород: Видавництво “Інватор”, 2014. – 132 с.
6. Опачко М.В. Основи дидактичного менеджменту. Частина 2: Організація та управління у методичній підготовці майбутнього вчителя: Навчально-методичний посібник /Магдалина Опачко – Ужгород: Видавництво “Інватор”, 2014. – 114 с.
7. Освітній менеджмент: теорія і практика: зб. наук. праць / за заг. ред. І.В.Соколової, О.Б.Проценко. – Маріуполь: МДУ, 2013. – 216 с.
8. Симонов В.П. Педагогический менеджмент: 50 НОУ–ХАУ в управлении педагогическими системами: Учебное пособие. /В.П.Симонов – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 430 с.
9. Третьяков П.И. Управление школой по результатам: Практика педагогического менеджмента/ П.Третьяков – М.: Новая школа, 2001. – 320с.
- 10.Філософія освіти: Навчальний посібник /За заг. ред. В.Андрушенка, І.Передборської. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с.
- 11.Цикін В.О. Філософія освіти - стратегія прориву в майбутнє: монографія /В.Цикін, І.Бріжата. – Суми:Вид-во СумДПУ ім.А.С.Макаренка, 2012. – 256с

Опачко Магдалина

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра педагогики и психологии

Государственное высшее учебное заведение «Ужгородский национальный университет», Ужгород, Украина

ДИДАКТИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ

В статье определяются сущность и содержание понятия “дидактический менеджмент”. Исходя из философского анализа понятий образовательный менеджмент, педагогический менеджмент, автор находит общее и отличительное в педагогических феноменах, раскрывает особенности дидактического менеджмента, характеризует его природу та составляющие компоненты. В контексте философии современного образования раскрываются перспективы развития педагогического явления, в качестве которого выступает дидактический менеджмент.

Ключевые слова: дидактический менеджмент, философский анализ, образовательный менеджмент, педагогический менеджмент.

Opachko Magdalyna

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Pedagogy and Psychology

State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

DIDACTIC MANAGEMENT: PHILOSOPHICAL ASPECTS OF THE ESSENCE OF THE CONCEPT

In the article the essence and meaning of the concept «didactic management» is determined. Based on the analysis of the philosophical concepts of educational management, teaching management, the author reveals the common traits and the difference in the pedagogical phenomena, discloses the features of the didactic management, characterizes its nature and constituents. Whereas learning is accompanied by the development and education of the individual, closely connected with them, we can use the definition: didactic management – a system of personal development in learning, education and upbringing. Didactic management is an integrative system that is based on the knowledge of the principles of classical didactics; the main principles of the theory of management; professional pedagogical competence (the structure that includes professional, psychological, pedagogical, methodological and methodical competence); integrative qualities of the teacher’s individuality, which ensures the openness, fairness, creativity, commitment to continuous self-development and interactive interaction.

Key words: didactic management, philosophical analysis, educational management, teaching management